

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۱۷، زمستان ۱۳۹۴

وصول مقاله: ۱۳۹۳/۲/۱۸

تأیید نهایی: ۱۳۹۳/۱۰/۲۴

صفحات: ۵۰ - ۳۱

نقش سازمان‌های ایمن محور در مدیریت و توسعه پایدار محله‌های شهری مورد شناسی: محله‌های منطقه ۱ شهر تهران

دکتر زهره فنی^۱، سیدمحمد رضا زاده^۲

چکیده

به‌طور کلی، آنچه در ادبیات علمی داخل و خارج کشور مغفول مانده است، نقش سازمان‌های ایمن محور در مدیریت و توسعه پایدار محله‌های شهری است. این سازمان‌ها که به دو دسته قدسی و غیرقدسی تقسیم می‌شوند، به دلیل ظرفیت ایمانی‌شان دارای اثربخشی مضاعف نسبت به دیگر سازمان‌ها هستند. از یک طرف این سازمان‌ها همواره زمینه‌ساز و تقویت‌کننده هویت، خاطره‌های معنوی و حس تعلق به مکان، مشارکت و تقسیم کار در شهرها و محله‌های مختلف جهان‌اند و از طرف دیگر به دلیل گستردگی ابعاد و تغییر ماهیت مسائل شهری و محله‌ای و پیچیدگی این مسائل، جامع‌نگری و توجه به ابعاد و جنبه‌های مختلف مسئله به منظور حل پایدار آن‌ها (از جمله توجه و آگاهی به اثرات عملکردی اجتماعی-اقتصادی، آموزشی و زیست‌محیطی این نوع سازمان‌های محلی) را اجتناب‌ناپذیر ساخته است. از این رو یکی از کارآمدترین ابزارهای اجرایی سیاست‌های دولتی، سازمان‌های غیرانتفاعی هستند و سازمان‌های ایمن محور بارزترین جلوه این سازمان‌ها هستند که به دلیل انگیزه‌های درونی و ایمانی‌شان به‌طور مضاعف ظرفیت اجرای خط مشی‌ها را دارند. در این مقاله، سنخیت و نقش و عملکرد سازمان‌های ایمن محور با سازمان‌های محله محور در محلات منطقه یک شهر تهران در مدیریت و توسعه پایدار محله‌های شهری بررسی می‌شود. نقش سازمان‌های ایمن محور در مدیریت و توسعه پایدار محله‌های منطقه یک شهر تهران بدین قرار است: از حیث مفهومی و عملکردی، سازمان‌های ایمن محور با سازمان‌های محله محور در محله‌های منتخب منطقه یک شهر تهران قابل انطباق و سنخیت با همدیگر هستند و این امر موجب تقویت مدیریت و توسعه پایدار محله‌ای شده است. شناخت، آگاهی، تعلیم و توجه در زمینه‌های خدمات اجتماعی - آموزشی، زیست‌محیطی به‌ویژه نیازهای اساسی ساکنان از مهم‌ترین وجوه کارکردی سازمان‌های ایمن محور (البته با سازمان‌های محله محور) هستند که باعث شکل‌گیری و تقویت مدیریت و توسعه پایدار محله‌ای در محدوده مورد مطالعه (محلات منطقه ۱ تهران) گردیده است. سازمان‌های کامیونیتی محور و سازمان‌های ایمن محور در کاهش مشکلات ناشی از فقر شهری مؤثرند. ناکافی بودن و نامشخص بودن سام‌ها، هم در ایران و هم در محدوده مورد مطالعه و در نتیجه عدم تشخیص دقیق این سازمان‌ها از دیگر سازمان‌های کامیونیتی محور. کلید واژگان: عملکرد، سازمان‌های ایمن محور، توسعه پایدار، شهر تهران.

مقدمه

بی‌شک رشد و توسعه شهرنشینی و افزایش بی‌سابقه جمعیت شهری در دهه‌های اخیر تأثیرات مهمی در شکل‌گیری و کارکردهای سازمان‌های ایمان‌محور (سام) مانند همه‌تشکل‌ها و مؤسسات فرهنگی و اجتماعی که در امور اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی شهرها، به‌ویژه مدیریت و توسعه پایدار آن‌ها نقش‌هایی ایفا می‌کنند. به‌طوری‌که این روند، لزوم توجه و شناخت علمی اثرات توسعه‌ای این سازمان‌ها را دوچندان کرده است. برای مثال، نقش سازمان‌های ایمان‌محور در توسعه اجتماعی - اقتصادی اجتماعات کوچک محلی در کانادا، استرالیا، مصر و آمریکا. سازمان‌های ایمان‌محور به سازمان، گروه، برنامه یا پروژه‌ای اطلاق می‌شود که خدمات انسانی را همراه با ایمان ارائه می‌دهد. عامل ایمان، بخش جدایی‌ناپذیر سازمان است که از طریق رهبران و نیروی کار و داوطلبان آن ابراز می‌گردد و به خدمات آن‌ها گره خورده است (رهبر، ۱۳۹۱: ۹۰-۸۷). سازمان‌های ایمان‌محور در محله‌هایی شکل پیدا می‌کنند که در آن‌ها فعالیت‌ها و امور مختلف زندگی روزمره انسانی، از مذهب و اعتقادات دینی متأثر می‌شوند. دسته اول سازمان‌هایی هستند که اساس تشکیل آن‌ها بر اساس ایمان است، مثل کلیساها و مسجدها و دیگر مکان‌هایی که خدا را عبادت می‌کنند. دسته دوم سازمان‌هایی هستند که اساس تشکیل آن‌ها ایمان نیست و هدف آن‌ها کسب سود هم نیست، اما به سازمان‌های ایمانی وابسته‌اند، مثل بنیادها و مؤسسه‌های خیریه و انجمن‌های حمایت از بانوان بی‌سرپرست. از یک طرف سازمان‌های ایمان‌محور به مفهوم عام خود، همواره زمینه‌ساز و تقویت‌کننده هویت، خاطره‌های معنوی و حس تعلق به مکان در شهرهای مختلف جهان‌اند. از طرف دیگر به دلیل گستردگی ابعاد و تغییر ماهیت مسائل شهری و پیچیدگی این مسائل، جامع‌نگری و توجه به ابعاد و جنبه‌های مختلف مسئله به منظور حل پایدار آن‌ها (از جمله اثرات عملکردی اجتماعی - اقتصادی و زیست‌محیطی این نوع سازمان‌های محلی)

را اجتناب‌ناپذیر ساخته است. پژوهش‌ها و مطالعات زیادی در دو دهه اخیر در مورد انواع آثار کارکردی این سازمان‌ها در محیط شهری، صورت گرفته که همه به نوعی، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی و مدیریت شهری را از خردترین واحد یعنی محله در شهر هدف قرار داده‌اند (madanipour: 2003, 172). شهر تهران نیز با تحولات شدید جمعیتی و شهرنشینی و به تبعیت از رویه حاکم بر نظام برنامه‌ریزی کشور، باید اصول مربوط به همخوانی این مراکز حیاتی با نیازهای جمعیتی شهر و حوزه نفوذ را مشخص و در جهت رفع نارسایی‌ها و کاستی‌های موجود، پیشنهاد و راهکار مناسب ارائه کند. محله‌های منطقه ۱ شهر تهران نیز از این مقوله جدا نیستند و حاوی قابلیت‌ها و فضاهای فرهنگی و اجتماعی مؤثر در این زمینه هستند. یکی از این مقوله‌ها و قابلیت‌ها می‌تواند نهادهای ایمانی باشند و اینکه وجود این سازمان‌های ایمان‌محور در محله‌های شهری، از جمله در منطقه ۱ تهران، نقش یا اهمیتی در تأمین یا مدیریت نیازهای جمعیتی و دستیابی به اصول و معیارهای مدیریت و توسعه پایدار محله‌ای دارند. با بررسی و تبیین این هدف، مقاله حاضر به مطالعه اکتشافی وضعیت کارکردی سازمان‌های ایمان‌محور از نظر سنخیت با سازمان‌های محله‌محور و ایفای نقش آن‌ها در تحقق برخی از شاخص‌های پایداری شهری، به‌ویژه در تأمین نیازهای اساسی شهروندان و در نتیجه کمک به تحقق مدیریت پایدار محله‌ای پرداخته است.

سؤالات اصلی پژوهش

- ۱) آیا سازمان‌های ایمان‌محور از حیث مفهومی و کارکردی با سازمان‌های محله‌محور قابل انطباق هستند؟
- ۲) این سازمان‌ها در شکل‌گیری و تقویت مدیریت و توسعه پایدار محله‌ای در محدوده مورد مطالعه (خصوصاً محلات منطقه ۱ تهران) چه کارکردهایی دارند؟

آسایشگاه کهریزک به نام گروه بانوان نیکوکار، خیریه بهنام دهش‌پور، اردوگاه شهید باهنر نیاوران، بیمارستان مسیح دانشوری). علاوه بر آن برای ارزیابی اهمیت و کارکردهای این سازمان‌ها لازم بود تا پرسشنامه دیگری نیز در سطح سکنه محلات تکمیل شود که با توجه به جمعیت منطقه در سال ۱۳۸۵ (۳۷۹۹۶۲ نفر) و بر اساس فرمول کوکران، تعداد افراد نمونه برابر با ۲۵۵ بود که این تعداد نمونه به صورت خوشه‌ای از بین محله‌های منطقه انتخاب شدند. بخش مهمی از اطلاعات گردآوری شده از طریق برنامه‌های مرتبط با محاسبات آماری به کامپیوتر وارد شد. سپس از طریق نرم‌افزار SPSS و نرم‌افزار EXCEL و برنامه‌های جانبی مورد تحلیل قرار گرفته و نتایج آن‌ها نیز به صورت جدول، نقشه و نمودار تولید شده است.

پیشینه پژوهش

در ایران تاکنون پژوهشی در این زمینه صورت نگرفته و همین نکته، از جنبه‌های نوآورانه و ابتکاری این پژوهش است. از این رو، پیشینه این پژوهش، فقط با تأکید بر منابع خارجی به‌طور خلاصه در زیر آمده است:

- آویسک، ویدال (۲۰۰۱)، در طرحی که توسط انجمن شهری «سازمان‌های ایمان‌محور در کشورهای توسعه‌یافته» برای سازمان مسکن و کشور ایالات متحده تهیه شده، ابتدا واژه‌های مربوط به سازمان‌های ایمان‌محور تعریف شد و سپس مشارکت سازمان‌های ایمان‌محور در خدمات اجتماعی در کشورهای توسعه‌یافته ایالات متحده بررسی شده است؛ نقش انجمن‌های ایمان‌محور در اجتماعات توسعه‌یافته بررسی و نقد قرار گرفته و در نهایت اجرایی کردن این سازمان‌ها در تحقیقات مورد تأکید است، (مانند اجرایی کردن برنامه‌های راهبردی یا CDS).

- بارتراکس، فرانکلین، «شبکه‌های سازمان‌های ایمان‌محور و تجدید مراقبت‌های بهداشتی» (PHC) با تأکید بر کشور کنگو. در این طرح تحقیقاتی، شبکه‌های سازمان‌های ایمان‌محور و جنبه‌های

نقش سازمان‌های ایمان‌محور در مدیریت و توسعه پایدار محله‌های ...

فرضیه‌های اصلی پژوهش

۱) در منطقه مطالعاتی (محلات منطقه ۱ تهران)، سازمان‌های ایمان‌محور و محله‌محور، از حیث کارکردی قابل انطباق هستند؛
۲) مهم‌ترین وجوه کارکردی این سازمان‌ها در سطح مدیریت محله‌ای، شناخت، آگاهی و فعالیت در زمینه‌های خدمات اجتماعی - آموزشی، زیست‌محیطی و به‌ویژه تامین نیازهای اساسی ساکنان است.

اهداف پژوهش

الف) شناخت کارکردها و نقش‌های سازمان‌های ایمان‌محور محله‌ای در کشورهای مختلف جهان در نحوه و تقویت مدیریت و توسعه پایدار محله‌ای؛
ب) بررسی کارکردها و فعالیت‌های این سازمان‌ها در کاهش بحران‌ها و فقر و مشکلات مردم در سطح محله‌های شهری؛
ج) دستیابی به الگویی تلفیقی از این سازمان‌ها برای تسهیل فعالیت‌های مدیریتی و جلب مشارکت‌های بیشتر مردم در سطح محلات شهری.

روش‌شناسی پژوهش

نوع تحقیق از نظر هدف، علمی، اکتشافی - پژوهشی و با محتوا و ماهیت تحلیلی - توصیفی است که در آن علاوه بر مطالعات کتابخانه‌ای (با استفاده از منابعی از قبیل کتاب، مقاله، پایان‌نامه، اطلاعات سازمان‌ها، ادارات و...)، از بازدید میدانی (پیمایش) و تکمیل پرسشنامه به منظور گردآوری جدیدترین آمار و اطلاعات از مراکز و سازمان‌های ایمان‌محور و محله‌محور و ضرورت تحلیل‌های مرتبط با اهداف تحقیق استفاده خواهد شد. همچنین نوع تحقیق حاضر، کاربردی - توسعه‌ای است. اساساً جامعه آماری این تحقیق را همه سازمان‌های ایمان‌محور در سطح محلات منطقه ۱ تهران تشکیل می‌دهد (خصوصاً تشکل‌هایی مانند مؤسسه حمایت از کودکان مبتلا به سرطان به نام محک، مؤسسه خیریه امام علی (ع) به نام همای رحمت، خیریه مرکز توانبخشی ذهنی عمل،

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، سال پنجم، شماره ۱۷، زمستان ۱۳۹۴

و مقایسه کشور مصر با دیگر کشورها، از موضوعات محوری این مقاله است.

مفاهیم و مبانی نظری پژوهش

سازمان‌های ایمان‌محور، تشکل‌های مردم‌نهادی هستند که در دهه‌های اخیر جایگاه خود را به عنوان سازمان‌هایی اثربخش در پیشبرد خدمات اجتماعی تثبیت کرده‌اند. اگر چه تأسیس چنین سازمان‌هایی در دهه‌های گذشته رشد قابل ملاحظه‌ای داشته، ولی تعریف‌های علمی از چیستی این سازمان‌ها پیشرفت چشمگیری نداشته است. چنان که دی. هیون^۱ بیان می‌کند: «هنوز تعریف دقیقی از این سازمان‌ها به عمل نیامده است و همچنان در مورد این سازمان‌ها، تعریف‌ها گیج‌کننده و مبهم هستند.» (Dehaven, Mark J: 2004, 6). با وجود این، به برخی از تعریف‌ها که از سازمان‌های ایمان‌محور ارائه شده می‌پردازیم.

سازمان ایمان‌محور، به سازمان، گروه، برنامه یا پروژه‌ای اطلاق می‌شود که خدمات انسانی را که با عامل ایمان تنیده شده است، ارائه می‌دهد. عامل ایمان، بخش جدایی‌ناپذیر این نهادهاست که از طریق رهبران، نیروی کار و داوطلبان فعال در آن‌ها ابراز می‌شود و به خدمات آن‌ها گره خورده است (Calhon, J.A. 2003, Kohl, M.W: 2002, 15). سازمان‌های غیرانتفاعی ایمان‌محور که معمولاً واژهٔ مخفف FBO^۲ برای آن‌ها استفاده می‌شود، شامل همهٔ سازمان‌های غیرانتفاعی مذهبی می‌شود (Wallis, J. 1999: 29). واژهٔ FBO به سازمان‌هایی اطلاق می‌شود که رسالتشان به‌طور کامل مذهبی است، مثل یک کلیسای خاص یا واحد مذهبی یا سازمان‌هایی که میان مسائل مذهبی و اجتماعی ارتباط برقرار می‌کنند؛ مثل ارتش رستگاری. اما در تعریف گسترده می‌توان گفت این سازمان‌ها با اهداف خاصی همچون ارتقای ارزش‌های جامعه، افزایش خدمات عمومی و رفاه مردم و... شناخته می‌شوند (Kramer, Fredrica: 2002: 17).

تخصصی کار آن‌ها ارزیابی شده است و چارچوب جامع استراتژی‌های سازمان‌های غیردولتی در مدیریت پروژه‌ها به خصوص با تأکید ویژه بر سلامتی و بهداشت همگانی ارائه شده است.

- دهاون. مارچ، ایربای، لاورا ویلدر، والتون و بری (۲۰۰۵)، «آیا برنامه‌های سلامتی در سازمان‌های ایمان‌محور تأثیرگذار هستند؟» در این طرح تحقیقاتی بازبینی ادبیات سازمان‌های ایمان‌محور با تکیه بر برنامه‌های سلامتی مردم و قابلیت‌های این سازمان‌ها در ارتقا و بهبود شاخص‌های سلامت و بهداشت مورد تأکید قرار گرفته است و نتیجه گرفته است که تمرکز بیشتر برنامه‌ها بر روی پیشگیری اولیه (۵۰.۹٪)، حمایت از سلامت عمومی (۲۵.۵٪)، سلامت روحی (۲۰.۷٪) و سرطان (۱۸.۹٪) باشد. در واقع تأکید می‌کند که خروجی برنامه‌های سازمان‌های ایمان‌محور باعث بهبود سلامتی در جامعه می‌شود.

- فریس، الیزابت (۲۰۰۵)، «سازمان‌های ایمان‌محور و بشردوستانه غیرمذهبی». در این طرح تحقیقاتی ابتدا با معرفی سازمان‌های ایمان‌محور و سازمان‌های غیردولتی سکولار در کارهای بشردوستانه، به سابقه و عمل این سازمان‌ها می‌پردازد. سپس نقش سازمان‌های غیردولتی در مساعدت‌های بشردوستانه مورد تأکید قرار گرفته و در نهایت چالش‌های بشردوستانه در مسیر سازمان‌های ایمان‌محور بررسی شده است.

- کاروالهو، جان پاول (۲۰۱۲) «سازمان‌های ایمان‌محور»، کمیتهٔ اقتصادی دانشگاه کالیفرنیا، نسخهٔ ۲۲. در این طرح تحقیقاتی سازمان‌های ایمان‌محور گروه‌هایی با اعتقادات مذهبی و سیاسی و عقلانی هستند که از طریق کنش متقابل حامی مردم عمل می‌کنند. این مقاله، الگوی سازمان‌های ایمان‌محور به همراه معرفی اعتقادات اجتماعی برای چارچوب اهداف انجمن را تشریح می‌کند و سازمان‌های ایمان‌محور که حساس به حق انتخاب آزاد هستند، با کشف قابلیت‌های اعتقادی اعضای گروه‌ها، ارزیابی و عمل می‌کنند. رقابت فعالیت‌های مذهبی کشورها با همدیگر

1. De. Heaven

2. Faith-Based Organizations

۴. سازمان‌های ایمان‌محور لزوماً در جستجوی رشد و کنترل «بازار» نیستند. آن‌ها تابع ارزش‌های هستند که صراحتاً با تحصیل نادرست دارایی اختلاف دارند و ممکن است رسالت مهم آن‌ها را خدشه‌دار سازد.

اما سازمان‌ها و نهادهای مردم‌نهاد، در همه

کشورها و از جمله در ایران، دارای شخصیت حقوقی مستقل و بنا بر مقتضیات و نیازهای خود دارای قانونمندی و اساسنامه مدونی هستند و نیز در چارچوب قوانین موضوعه کشور و مفاد آیین‌نامه‌های اجرایی آن فعالیت می‌کنند (دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور، ۱۳۹۰: ۲۲۹). شورای اروپا در استراسبورگ پیش‌نویس کنوانسیون اروپا در مورد به رسمیت دانستن شخصیت حقوقی سازمان غیردولتی بین‌المللی را در سال ۱۹۸۶ تهیه نمود که پایه حقوقی برای حضور و فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد در اروپا محسوب می‌شد. همچنین بند یازده کنوانسیون حقوق بشر اروپا مبنی بر حقوق آزادی در همکاری و ارتباطات اصل اساسی و بنیادی برای این سازمان‌ها به حساب می‌آید. طبق تعریف سازمان ملل، NGOهای بین‌المللی، سازمان‌هایی هستند که با توافق میان دولت‌ها به وجود نیامده‌اند. اینگونه NGOها اغلب ساختار سازمانی پیچیده و به شکل بوروکراتیک و دیوان‌سالاری سازمان‌های عظیم دولتی و خصوصی نزدیک می‌شوند. همچنین سازمان‌های مردم‌نهاد حکومتی به وسیله حکومت ایجاد شده‌اند و به‌عنوان ابزار خط مشی‌های حکومت ایفای نقش می‌کنند (گلشن‌پژوه، محمودرضا، ۱۳۸۶: ۱۲). سمن‌ها جامعه مدنی نیستند که به‌عنوان متصل‌کننده، میانجی و بیان‌کننده منافع شهروندان از طریق گفت‌وگو و نقد سیستم اجتماعی خدمت کنند. عقاید شهروندان را بیان می‌کنند و بین دولت و افراد خصوصی قرار می‌گیرند و لذا بخشی از جامعه مدنی هستند (مقیمی، سیدمحمد، ۱۳۸۳: ۱۰). بنابراین سازمان مردم‌نهاد، بر اساس تعریف از پنج محور اساسی شکل گرفته که در نمودار (۱) آمده است:

نقش سازمان‌های ایمان‌محور در مدیریت و توسعه پایدار محله‌های ...

در سال ۲۰۰۳، راهنمای امریکورپز^۱ تعریف ذیل را از مشخصه‌های سازمان‌های ایمان‌محور شهری ارائه کرد:

- یک اجتماع عبادی - مذهبی (کلیسا، مسجد، کنیسه یا معبد)؛

- یک سازمان، برنامه یا پروژه که از سوی یک اجتماع عبادی - مذهبی حمایت مالی یا میزبانی می‌شود (خواه این شرکت یا سازمان ثبت شده یا ثبت نشده باشد)؛

- یک سازمان غیرانتفاعی که از سوی یک اجتماع عبادی - مذهبی یا اعضای هیئت‌مدیره و اعضای یک سازمان که از لحاظ مذهبی برانگیخته شده‌اند، تأسیس می‌شود و این امر به وضوح در نام، ایجاد و بیانیه رسالت آن سازمان - که نهادی از نظر مذهبی تحریک شده است - جلوه می‌کند.

و در نهایت همکاری بین‌سازمانی با مایه‌های ایمانی، سازمان ایمان‌محور را پدید می‌آورد (Americorps Guidance, 2003:12).

در بیان ویژگی‌های و گویه‌های متناسب با

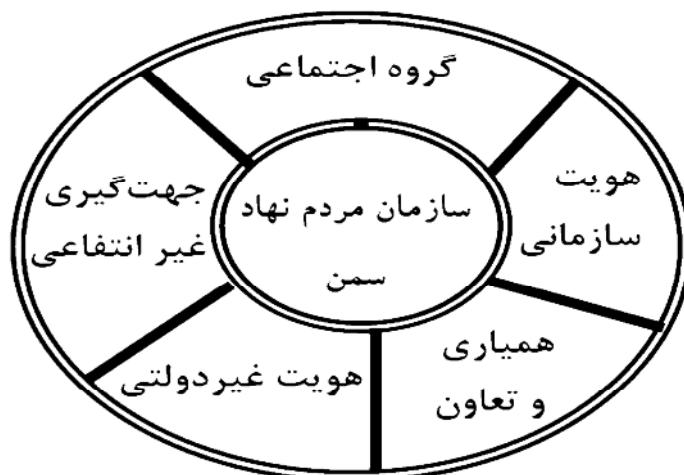
فعالیت‌های سازمان‌های ایمان‌محور، میلوفسکی و سینان^۲ (۱۹۹۷) ویژگی‌های خاصی را که به تمایز سازمان ایمان‌محور از دیگر سازمان‌های جامعه مدنی کمک می‌کنند، شناسایی و بیان کرده‌اند:

۱. آن‌ها به نیاز مردم در جوامعشان رسیدگی می‌کنند، اما به‌طور همزمان انواع مختلفی از اهداف را علاوه بر وظایف ویژه در حوزه خدمات اجتماعی ارائه می‌دهند؛

۲. بیشتر این سازمان‌ها رسالت پیوسته «شهادت دادن» یا گواهی دادن به احیای سنت یا ارزش‌های ایمانی را دنبال می‌کنند؛

۳. چون فرایند ارائه خدمات این نهادها بر پایه اعتبار معنوی، ارتباط عاطفی و نیازهای اساسی جامعه تأکید دارد، به‌کارگیری سنجه‌های عینی که از سوی سازمان‌های رسمی دولتی و حرفه‌ای به کار برده می‌شود، کار دشواری است؛

نمودار ۱: مؤلفه‌های پنجگانه سازمان‌های مردم‌نهاد

منبع: (مقیمی، سیدمحمد، ۱۳۸۳: ۱۰)

ضروری در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و سازنده ارتباط موفق است و ساختن اعتماد یعنی ساختن سرمایه اجتماعی. سرمایه اجتماعی در گذشته منحصرأ درباره افراد و گروه‌ها کاربرد داشته است و فقط اخیراً در تجزیه و تحلیل سازمانی وارد شده است. اگرچه عوامل مختلف این مفهوم در تئوری‌های سازمانی برای زمان طولانی وجود داشته است. بهترین این یافته‌ها در بررسی رابطه سرمایه اجتماعی در محیط کار تئوری برت است که سرمایه اجتماعی را با تعداد شکاف‌های ساختاری در شبکه‌های ساختاری یا بین فردی مرتبط می‌داند. تئوری شکاف ساختاری، بینشی در خصوص رابطه بین سرمایه اجتماعی و پیشرفت شغلی در محیط کار فراهم می‌آورد. با بررسی و مطالعه مدل‌های اقتصادی، برت متوجه شد که شکاف در ساختار بازار کار به دلیل ضعف جریان اطلاعات، اتفاق می‌افتد (Burt, R.S. 1992: 98).

۲) دیدگاه‌های ایمان‌گرایی در حوزه

سازمان‌های ایمان‌محور

برخی از اندیشمندان حوزه الهیات از آغاز ظهور مسیحیت با ادعای برتری ایمان‌محوری و نه مردم‌محوری می‌گفتند: وحی از سوی خدا به بشر عطا شده تا جایگزین همه معارف شود. چون خدا با ما سخن گفته و راه و برنامه به ما داده، نیاز به تفکر عقلی

در ادامه به مهم‌ترین دیدگاه‌ها در این مقاله پرداخته می‌شود:

۱) سرمایه اجتماعی

کهن و پروساک^۱ بیان می‌کنند که سرمایه اجتماعی متشکل از ارتباطات فعال بین افراد است که شامل اعتماد، درک متقابل و ارزش‌های مشترک و رفتارهایی است که اعضای شبکه‌های انسانی و جوامع را به هم پیوند می‌دهد و همکاری‌ها را ممکن می‌سازد. آن‌ها معتقدند، سرمایه اجتماعی از سازمان چیزی بیش از یک مجموعه از انسان‌ها را می‌سازد که قصد رسیدن به اهداف و مقاصد را دارند. سرمایه اجتماعی تقویت‌کننده همکاری، تعهد، تسهیم اطلاعات و اعتماد است. همچنین مشارکت حقیقی را در سازمان ارتقا می‌دهد که منجر به موفقیت و اثربخشی می‌شود. استفاده از ارتباطات و روابط اجتماعی برای دستیابی به هدف‌های افراد، گروه‌های اجتماعی و سازمان ضروری است (Cohen & Prusak, 2001:111). دیدگاه سرمایه اجتماعی از طریق اعتماد، ارتباطات، شبکه‌های قوی و هنجارهای مشترک که با هر ارتباط مؤثر افزایش می‌یابد، ایجاد می‌شود. همچنین تجربه مثبت، اعتماد، ارتباط اجتماعی و تسهیم اطلاعات را بین افراد و گروه‌ها تسهیل می‌کند. اعتماد عامل

1. Cohen & Prusak

تشنه یافتن است. استقلال و تخلف ادیان با یکدیگر، در این دو موضوع دیده می‌شود. ادیان و مذاهب، دقیقاً بیشتر به اعماق درونی ایمان افراد، نفوذ می‌یابند و همین نفوذ ایمان در مذهب، تاریخ مذاهب بزرگ را تشکیل داده است. مذهب با هر کارکرد ایمان، حضور دارد، اما قطعاً یک چهره از آن‌ها، همواره غالب و مسلط است (ابن‌بابویه، یا شیخ صدوق، ۱۳۸۰: ۶۵). در میان دیدگاه‌های ایمان‌گرایی رویکردهای گوناگونی وجود دارد که از هر گروه به یک نمونه برجسته بسنده می‌شود. در این جا کرکگور، از دیدگاه افراطی و ویتگنشتاین، از گروه میانه‌روها و یک دیدگاه نص‌گرایی اسلامی، بر اساس ایمان‌محوری و نه مردم‌محوری مورد بررسی قرار گرفته است.

– دیدگاه ایمان‌گرایی کرکگور

کرکگور استدلال‌های عقلانی را بی‌ارتباط و حتی مضر به باورهای دینی می‌داند. مسأله اصلی مباحث او، بررسی این مسأله است که آیا ایمان از طریق استدلال‌های آفاقی (عقلانی) به دست می‌آید یا خیر؟ او در پاسخ به این پرسش دو نوع بحث را مطرح می‌کند:

بحث سلبی؛ که نقدهای او بر استدلال‌های آفاقی است. بحث ایجابی؛ که نظر خود اوست در باب چگونگی حصول ایمان.

او اعتقاد دارد از آنجایی که در علوم بشری هیچ نوع یقینی یافت نمی‌شود و پژوهش‌های آفاقی، چه فلسفی و چه تاریخی، توانایی اثبات باورهای انسانی را ندارند، پس باید استدلال‌های آفاقی را به کناری نهاد و از طریق پژوهش انفسی به دینداری و نحوه رسیدن به سعادت توجه شود و ارتباط فرد با دینداری را مشخص نمود. وی در نهایت به این نتیجه می‌رسد که مؤمن حقیقی نباید به پژوهش‌های آفاقی دست بزند، زیرا با این کار به ایمان خود ضرر می‌رساند. کرکگور معتقد است که ایمان در سیری انفسی پدیدار می‌شود. عقیده او ناشی از توجهی است که او به فرد انسان دارد. او بر این باور است که ایمان تنها در خلال سیری درونی حاصل می‌شود. در سیر باطنی آنچه اهمیت دارد،

نقش سازمان‌های ایمان‌محور در مدیریت و توسعه پایدار محله‌های ...

و فلسفی نداریم (ژیلسون، اتین، ۱۳۷۱: ۲۶). ایمان‌گراها مدعی هستند که حقایق دینی را نمی‌توان از طریق عقل و خردورزی به دست آورد، بلکه تنها چاره آن ایمان آوردن به خداوند است (پورجوادی، نصرالله، ۱۳۸۵). پولس که مدعی بود آموزه‌های اصلی مسیحیت با فلسفه یونان تباہ می‌گردد؛ و آگوستین^۱ که ایمان را منشأ فهم می‌دانست، در واقع زیربنای تفکر ایمان‌گرایی را بنا نهادند. اما خود ایمان‌گرایان به دو دسته عمده تقسیم می‌شوند: گروه اول کسانی هستند که ادعا می‌کنند در میان گزاره‌های دینی، برخی گزاره‌ها عقل‌ستیزند. یعنی کلاً عقل را معارض با آن گزاره‌های دینی می‌دانند و خواستار تعطیلی تفکر بشری در خصوص این حقایق دینی هستند. این گروه به ایمان‌گرایان افراطی^۲ معروف‌اند. از این گروه می‌توان از کرکگور نام برد.

گروه دوم گروهی هستند که ادعا دارند برخی گزاره‌های دینی عقل‌گریزند. آن‌ها قائل به ضدیت بین درک عقل و درک دین نیستند و صرفاً حوزه و مجال هر یک را از دیگری جدا می‌کنند. به این گروه، ایمان‌گرایان معتدل^۳ می‌گویند. پاسکال، ویلیام جیمز، ویتگنشتاین، تیلیش از این گروه‌اند (پورجوادی، نصرالله، ۱۳۸۵: ۱۱۰). در واقع، ایمان «آنچه ما هستیم» و «آنچه باید باشیم» را به نمایش می‌گذارد. ایمان، قانونمندی هستی ما را توجیه می‌کند و در همان حال، ذهن و فکر ما را انضباط داده و اعمال و اخلاقمان را کنترل می‌نماید. ایمان به ذات خداوند (امر قدسی) به جز با این خصلت خود (اصلاح اخلاق) معنی ندارد. اگر ما، عنصر نخستین را تجربه دینی یا وجود «امر قدسی» بنامیم، دومین عنصر را باید «تجربه امر قدسی در قداست اخلاقی» (آنچه باید باشیم) بخوانیم. به عبارت کوتاه‌تر: نخستین شکل و نمود ایمان، نمود وجودی و هستی‌شناسانه‌ای و دومین شکل آن، نمود اخلاق است. پویایی و تحرک ایمان در عرصه همه مذاهب و ادیان، به‌طور عمده، در این دو نمود و شکل،

1. augustine
2. extreme fideism
3. moderate fideism

است. در این رویکرد از آن جایی که عقل از دسترسی به معارف دینی ناتوان است تنها منبع معتبر در دستیابی به متون دینی نصوص و ظواهر کتاب و سنت است (سبحانی، جعفر، ۱۳۸۱: ۱۹۷). بر این اساس نص‌گرایان بر ظاهر کتاب و سنت جمود ورزیده و تعصب خاصی بر حفظ این ظواهر از خود نشان می‌دهند. به تبع چنین نگاهی، پذیرش باورهای دینی نیز به دور از هر گونه چون و چرای عقلی باید صورت پذیرد. از جمله ایمان‌گرایان در حوزه تفکر اسلامی می‌توان به ایمان‌گرایی ابن‌تیمیه و ملامحمدامین استرآبادی اشاره نمود. ابن‌تیمیه که در بسیاری از آثار خود رویکردهای عقلانی به دین را مورد انتقاد اساسی و جدی قرار می‌دهد، اصلی را در باب ایمان به گزاره‌های دینی بیان می‌کند که صراحتاً بیانگر رویکرد ایمان‌گرایانه او در باب پذیرش گزاره‌های دینی است. بر اساس این اصل، دستیابی به ایمان واقعی تنها در گرو ایمان جازم نسبت به باورهای دینی است. ایمان جازم ایمانی است که در آن هیچ قید و شرطی در پذیرش باورهای دینی وجود نداشته باشد. از نظر ابن‌تیمیه نقش عقل در پذیرش باور دینی تا بدان جا است که انسان را به سوی پیامبران الهی هدایت کند و زمانی که چنین هدایتی از سوی عقل صورت پذیرفت باید خود عقل دنباله‌رو و تابع ظواهر آیات و روایات باشد (ابن‌تیمیه، ۱۹۷۱: ۱۰۸). از دیگر ایمان‌گرایان در حوزه تفکر اسلامی ملامحمدامین استرآبادی است. ایمان‌گرایی استرآبادی در مواضع مختلفی از اندیشه‌های وی مشهود است. به عنوان نمونه وی با استدلال منطقی به مخالفت برمی‌خیزد و معتقد است که متکلمان و مجتهدان و علمای علم اصول فقه به دلیل اکتفا به عقل از طریق ائمه اطهار (علیهم‌السلام) منحرف گشته‌اند (استرآبادی، ملامحمدامین، ۱۳۲۱: ۴۴). چراکه به نظر وی تنها امر معتبر، استناد به روایت متواتر است. علاوه بر این وی ایمان قلبی به باورهای دینی را به‌طور مستقیم مخلوق خداوند می‌داند که به انسان عطا می‌شود. به نظر وی نظریات عقلی تنها زمانی معتبر است که هم ماده و هم صورت آن از سوی

صیوریت داشتن انسان است. او بیان می‌دارد که در تفکر انفسی نباید از این نکته غفلت کرد که سر و کار ما با فاعل شناسایی است که دارای هستی است (اکبری، رضا، ۱۳۸۴: ۹).

- دیدگاه ایمان‌گرایی لودویک ویتگنشتاین

در تشریح دیدگاه ویتگنشتاین، دیدگاه متأخر او مدنظر خواهد بود. او با تأکید بر نظریات فلسفی خود و با به‌کارگیری مفاهیمی کلیدی از فلسفه خود، همچون (بازی‌های زبانی)^۱ استدلال‌های فلسفی را کاملاً بی‌ارتباط با باورهای دینی قلمداد می‌کند. او بین نحوه‌های زندگی دینی و بازی زبانی (اصطلاحی که ویتگنشتاین برای بیان دنیاهای متفاوتی که انسان‌ها در آن‌ها زندگی می‌کنند و می‌اندیشند استفاده می‌کند. علت انتساب این جهان‌ها به زبان، این است که اساساً برای کسانی چون ویتگنشتاین جهان و اندیشه و فرهنگ هر انسان و قومی در زبان او تجلی می‌یابد) آن تمایز قائل می‌شود و بیان می‌دارد که در نحوه‌های زندگی دینی مختلف، بازی‌های زبانی مختلفی وجود دارد که نمی‌شود آن‌ها را با هم مقایسه کرد. او در معرفت باورهای دینی بر متن‌گرایی توجه دارد و اعتقاد دارد که در معرفت‌شناسی باورهای دینی همین بس که افراد در متن و موقعیت خاصی به باوری می‌رسند که نیاز به توجیه اضافی ندارد. ویتگنشتاین بر این باور است که مؤمنان ایمان خود را از راه شواهد و عقل به دست نمی‌آورند تا از آن طریق هم نیاز به توجیه داشته باشند. تعهدی که مؤمن در قبال باورهای دینی دارد از سنخ تعهدی نیست که از ملاحظه شواهد در دسترس حاصل شود (لگنهاوسن، محمد، ۱۳۸۰: ۱۵۵).

- رویکرد نص‌گرایی اسلامی و تربیت

ایمان‌محور

یکی از روش‌های فکری در پذیرش باورهای دینی در حوزه تفکر اسلامی رویکرد ایمان‌گرایی است. ایمان‌گرایی در تفکر اسلامی نتیجه رویکرد نص‌گرایی^۲

۱. language games

۲. نص‌گرایی روش خاصی است برای کشف حکم با تأکید بر نصوص دینی و کم‌توجهی به ادله و تحلیل‌های عقلی صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر این گروه اصحاب حدیث نیز نامیده می‌شوند.

می‌پذیرد. در روایت‌های معتدل‌تر از ایمان‌گرایی بر مبنای تربیت دینی، افراد در دفاع از دیدگاه خود و در رد شبهات مطرح‌شده از دلایل عقلی استفاده می‌کنند و به نوعی، دفاع عقلانی از باورهای خود را می‌پذیرند. آنان بر این باورند که نمی‌توان تمامی باورهای دینی را عقل‌پذیر نمود و اثبات کرد و به همین دلیل نباید در تمام صحنه‌های باورمندی و ایمان به دنبال دلایل و روش‌های عقلی رفت. روشن است، نظام تربیتی‌ای که الگوی خود را بر اساس این نوع ایمان‌گرایی استوار می‌سازد، نمی‌تواند در تمام مراحل تعلیم و تربیت با اتکا بر روش عقلانی حرکت نماید و به‌طور طبیعی در پاره‌های بسیاری، از شیوه‌های احساسی و عاطفی نیز در القا و انتقال باورهای دینی بهره خواهد برد (خانجانی، علی‌اکبر، ۱۳۷۷: ۵۴-۱). در مجموع، این دیدگاه اگر بتواند برای ایمان اولیه و باورهای پایه خود وجهی عقلی ارائه کند، توان آن را خواهد داشت که در برگرفتن الگوی تربیتی، مورد توجه و لحاظ قرار گیرد. در غیر این صورت خیر. علت این گفته آن است که تمامی دیدگاه‌های ایمان‌گرایانه از یک مشکل عمومی رنج می‌برند و آن پاسخ گفتن به این پرسش جدی است که چرا این ایمان؟ و نه ایمان دیگر؟ (چرا ایمان مسیحی و نه ایمان اسلامی؟ چرا ایمان بودایی و نه ایمان‌های دیگر؟) و اگر آن‌ها وجهی عقلانی برای ترجیح ایمان اولیه خود به این کیش (و نه کیش‌های دیگر) نداشته باشند، عملاً با یک مسأله حل‌ناشدنی مواجه خواهند شد.

در تفکر شیعی اسلامی افراطی‌گری‌های افرادی چون ابن تیمیه دیده نمی‌شود، سنت فکری شیعی از ابتدای ظهور، پیوندی تنگاتنگ با اندیشه‌های فلسفی و عقل‌گرایانه داشته است و همیشه در فهم متون دینی و تبیین آن نقش بنیادی برای عقل قائل بوده است، چنانکه این رویکرد متعادل در اندیشه‌های کلامی شیخ مفید و شیخ صدوق که هر دو از متکلمان بنام شیعی هستند به وضوح دیده می‌شود.

نقش سازمان‌های ایمان‌محور در مدیریت و توسعه پایدار محله‌های ....

معصومین (ع) مورد تأیید قرار گرفته باشد، در غیر این صورت گزاره‌های عقلی که از راه استدلال حاصل شده باشد، اما در ظاهر با روایات معصومین در تضاد باشد هیچ‌گونه اعتباری ندارد.

البته روایت‌های معتدل‌تر و مقبول‌تری از ایمان‌گرایی در بین متفکران اسلامی نیز یافت می‌شود که نقش بیشتری را برای عقل قائل‌اند. این امر در مقایسه میان شیخ صدوق و شیخ مفید، کاملاً مشهود است. شیخ صدوق یک متکلم نص‌گراست که نه تنها پذیرش باورهای دینی را تنها در گرو استناد به آیات و روایات می‌داند، بلکه در فصلی از کتاب خویش مجموعه روایاتی را که درباره نهبی از جدل و مناظرات عقلی از سوی ائمه معصومین (علیهم‌السلام) مطرح شده است، جمع‌آوری می‌کند و بدین وسیله از ورود عقل به حوزه باورهای دینی حتی در موضع دفاع از آن‌ها کاملاً جلوگیری می‌کند (ابن بابویه یا شیخ صدوق، ۱۳۸۰). اما شیخ مفید که او نیز همچون شیخ صدوق از متکلمان ایمان‌گرا محسوب می‌شود در مواجهه با پرسش‌های فکری و شبهات عصر خود عقل را به کار گرفته و از موضع جدل و مناظره با مخالفان روبه‌رو می‌شود. البته باید توجه داشت که وابستگی عقل به وحی در نظام کلامی مفید کاملاً مشهود است تا آنجا که در کتاب اوایل المقالات به صراحت بیان می‌کند که «عقل از سمع جدا نیست و در شناخت‌ها و نتایج خود محتاج به وحی می‌باشد» (مفید، محمدبن نعمان، ۱۳۲۳: ۳۳). علاوه بر این عقل مستقلاً نمی‌تواند به تکالیف خود پی و در فهم تکالیف و وظایف خود محتاج به شرع است. آنچه در اینجا باید گفت این است که دیدگاه صدوق و تا حدودی شیخ مفید، قرائت معتدلی از ایمان‌گرایی است که در دوره‌های متأخر نیز بسیار مورد توجه است؛ زیرا از طرفی سعی دارد به عقل در نظام معرفت دینی بها و جایگاه دهد و از سوی دیگر سعی دارد از مطلق‌شدن نقش عقل جلوگیری کند. تربیت دینی بر مبنای ایمان‌گرایی جهت‌گیری دیگری را می‌طلبد. در این رویکرد تعلیم و تربیت نه بر اساس عقل که بر اساس دل و باورهای دینی صورت

محلی پیش رفته است. پایداری در مقیاس محله‌ای بدین معناست که هر شهروندی از حقوق و مزایای زندگی در آن محله برخوردار است و در مقابل عملکردها و تصمیم‌گیری‌هایی که بر سرنوشت اجتماع محلی آنها تأثیرگذار است، مسئول می‌باشند. توسعه پایدار در مقیاس محله به معنای ارتقاء کیفیت زندگی در شهر، شامل همه ویژگی‌ها و اجزاء می‌باشد. مانعی که نتیجه کاهش زیست محیطی، فرهنگی، سیاسی، اداری، اجتماعی و اقتصادی بدون ایجاد مانعی برای نسل آینده منابع طبیعی و افزایش کمبودهای محلی است (Barton Hugh, 2003: 11-12).

جمع‌بندی مفاهیم و مبانی نظری پژوهش

توسعه ساختار فضایی به تنهایی نمی‌تواند تأمین‌کننده اهداف توسعه محله‌ای باشد. بدین ترتیب در کنار ضرورت‌های فضایی نیازمند بازسازی اجتماعی و احیا و تقویت شبکه تعاملات اجتماعی است. محله‌های شهری با وجود شبکه تعاملات اجتماعی و روابط اجتماعی پایدار و حس تعلق خاطر و مسئولیت‌پذیری میان ساکنان یک محله مورد توجه قرار می‌گیرند. اصطلاح «سرمایه اجتماعی» به موضوعات مربوط به ساختار اجتماعی مربوط می‌شود از جمله شبکه‌ها، ساختار و تعاملات اجتماعی که سبب ارتقای پتانسیل‌های اجتماعی می‌گردند. عنصر اصلی سرمایه اجتماعی ارتباط و اعتماد فی‌مابین عناصر جامعه یعنی افراد، اجتماعات محلی و گروه‌هاست؛ بنابراین، هدف نهایی دیدگاه توسعه پایدار اجتماعات محلی ارتباط میان سرمایه‌های اجتماعی و کالبدی است. ترکیب این دو جنبه و رویکردهای ایمان‌گرایی در حوزه سازمان‌های ایمان‌محور، با به‌کارگیری عناصر شاخص هویت‌دهنده به مکان و ایجاد زمینه‌آنوس شدن سکنه جدید با محله از طریق بالابردن خوانایی سیمای آن، استفاده از عوامل وحدت‌بخش برای تثبیت محله به عنوان یک مجموعه و تأمین فضای مناسب جهت برقراری تعاملات اجتماعی و ایجاد نزدیکی و پیوند و امکان تبادل آرا و نظرات در میان ساکنان یک

۳) نظریه مدیریت پایدار شهری

نظریه مدیریت پایدار، در نظریه توسعه پایدار شهری ریشه دارد و حاصل بحث‌های فراوان طرفداران محیط زیست با دیگر بخش‌های مدیریتی و اجرایی جوامع است (Fanni, Z. & et. al. 2015) که درباره رعایت حقوق محیط زیست در توسعه بافت شهری صورت می‌گیرد. مدیریت شهری پایدار، مستلزم شناخت توسعه پایدار شهری است که به دنبال نظریه محدودیت‌های محیطی برای فعالیت‌های انسانی در ارتباط با شهرها و تطبیق روش‌های طراحی در این محدودیت مطرح شده است (فنی، ز، ۱۳۹۳). در این نظریه موضوع حفظ و مدیریت جامع منابع برای حال و آینده از راه استفاده بهینه از زمین و فضاهای شهری، کاهش مصرف منابع تجدیدناپذیر و از این قبیل موارد مطرح است. در این نظریه، موضوع‌هایی مانند جلوگیری از افزایش انواع آلودگی‌های محیط شهری، کاهش ظرفیت‌های تولید محلی، ناحیه‌ای و ملی، حمایت از بازیافت‌ها، کنترل گسترش کالبدی غیرقانونی و از بین بردن شکاف میان فقیر و غنی را مطرح می‌کند. این نظریه به مثابه دیدگاهی راهبردی، به نقش دستگاه‌های اجرایی در برنامه‌ریزی‌های شهری-منطقه‌ای اهمیت تأکید دارد و معتقد است دولت‌ها باید از محیط زیست حمایت همه‌جانبه‌ای داشته باشند. این نظریه، همچنین به موضوعاتی مانند پایداری شکل شهر، الگوی پایدار سکونتگاهی، الگوی موثر حمل و نقل در زمینه مصرف سوخت و نیز شهر در سلسله مراتب ناحیه شهری می‌پردازد (زرآبادی، توکلی، ۱۳۸۸: ۱۱۵-۱۱۶).

۴) نظریه توسعه پایدار اجتماعات محلی

این دیدگاه سخن از درون‌مایه‌های عظیم انسانی، اجتماعی و فرهنگی محله‌ها و اجتماعات کوچک می‌گوید که با تأکید بر آنها، این محلات به عنوان فضای زندگی اجتماعی ساکنین می‌تواند توسعه پایدار را تجربه کنند (Fanni, Z. & et. Al. 2015). در چند سال اخیر رویکردهای جهانی توسعه پایدار بیشتر به سمت سرمایه‌های اجتماعی و تفکرات در مقیاس

ای شهر تهران که شامل نقاط، خطوط و سطوح می باشد، هماهنگ با ساختارهای طبیعی و تاریخی و نظام های حرکت که ضمن تسهیل امکان حرکت و جابجایی بهتر در سطح شهر و کاهش تقاضای سفر، سامان یابی عناصر بزرگ مقیاس با کارکردهای شهری و فراشهری تهران را فراهم می سازد. جمعیت منطقه یک در سال ۱۳۸۵ حدود ۳۷۹۹۶۲ نفر بوده است. رشد سالانه جمعیت و میزان مهاجرپذیری در منطقه ۱ بالاتر از شهر تهران است. بعد خانوار و تراکم ناخالص جمعیت و میزان بیکاری نیز بسیار پایین تر از شهر تهران است و این شاخص ها بیانگر موقعیت بالای اقتصادی و اجتماعی ساکنان منطقه است (نقشه شماره ۱).

نقش سازمان های ایمن محور در مدیریت و توسعه پایدار محله های ... محدوده در قالب فضاهای باز محلی، فضاهای فرهنگی و تفریحی و... می تواند سبب تحقق اهداف توسعه پایدار اجتماعات محلی شود.

محدوده مورد مطالعه

تهران در کوهپایه های جنوب کوههای البرز مرکزی و در موقعیت جغرافیایی در ۵۰ درجه و ۳۳ دقیقه الی ۵۱ درجه و ۴ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۳۵ دقیقه الی ۳۵ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی واقع گردیده است. تهران دارای وسعتی برابر با ۷۱۶/۸۹ کیلومتر مربع است که تقریباً ۴ درصد کل وسعت کشور را در بر می گیرد (طرح راهبردی - ساختاری جامع شهر تهران، ۱۳۸۵). ساختار شبکه

نقشه ۱: نقشه سازمان فضایی تهران و منطقه ۱
منبع: طرح راهبردی - ساختاری جامع شهر تهران، ۱۳۸۵

بخش های مهم شهر تهران به حساب می آمده است. در دهه های ۶۰ و ۷۰ با وجود خالی بودن مناطق جنوبی و شرق منطقه ۱ تمایل به ساخت و ساز در نواحی شمالی در محدوده ارتفاعی ۱۶۰۰ تا ۱۸۰۰ بیشتر بوده است. مقایسه شاخص های کالبدی بیانگر روند افزایش تراکم در این منطقه است. نقشه شماره ۲-۱ گویای این واقعیت است. (مهندسی مشاور بافت شهر، ۱۳۸۵).

منطقه ۱ به عنوان یکی از قدیمی ترین مناطق شهر تهران در حال حاضر با مرز قانونی و ابلاغ شده از شمال مرز شمالی مصوب شورای شهر، از جنوب بزرگراه های مدرس، صدر، چمران و بابائی، از شرق جاده لشگرک، و از غرب رودخانه درکه است و مساحتی حدود ۴۵۷۳.۳۲ دارد و در حال حاضر دارای ۱۰ ناحیه و ۲۶ محله است. از نظر محدوده گسترش کالبدی، محدوده شمال شهر تهران از حدود دهه ۴۰ تاکنون یکی از

نقشه ۲: نقشه نواحی ۱۰ گانه منطقه ۱ شهر تهران و محلات

منبع: ترسیم از نگارندگان

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل داده‌ها

با گسترش تحولات مدیریتی جهانی، سازمان‌ها در ابعاد مختلف به ارائه خدمات اجتماعی و تولید کالاها می‌پردازند. از طرفی مفهوم توسعه طی دوران مختلف دچار تحولات گوناگون شده است. آنچه می‌توان به عنوان یک فرض اثبات‌شده در تمامی این تطورات مفهومی در نظر داشت، این است که دستیابی به توسعه تنها به وسیله دولت، ناممکن است. به سخن دیگر، تا زمانی که مشارکت مردمی در قالب سازمان وجود نداشته باشد، توسعه ابرتر می‌ماند. به طوری که در بسیاری از جوامع اشتیاق فزاینده‌ای از جانب مردم برای حضور در تدارک خدمات اجتماعی به وجود آمده است. یکی از مصادیق این اشتیاق فزاینده، سازمان‌هایی هستند که با عنوان سازمان‌های ایمان‌محور یا سازمان‌های مذهبی شناخته می‌شوند. این گونه سازمان‌ها که با محوریت ایمان به فعالیت می‌پردازند انبوهی از خدمات اجتماعی را ارائه می‌دهند. در ایران سازمان‌های ایمان‌محور و مردم‌نهاد به گونه‌های مختلف فعال‌اند. بسترهای اصلی این فعالیت متکی بر ارزشمندی تعاون و همیاری، خیرخواهی و نیکوکاری و هدایت حرف بوده است. تمدن ایران باستان، آموزه‌های دینی در قرآن و روایات و تمدن پرفراز و نشیب اسلام زمینه‌های عمده ترغیب به شکل‌های غیررسمی و غیرانتفاعی در دوره‌های

مختلف بوده است. سازمان‌های ایمان‌محور در ایران باستان سابقه دیرین دارد و در دوره جدید نیز فعالیت انجمن‌های صنفی در بازار توانست، ایران را از بحران مغول عبور دهد (نمازی، حمیدرضا، ۱۳۸۶، ۲۸). سابقه شکل‌گیری جامعه مدنی در ایران را شاید بتوان در دوره صفویه یافت که با ظهور طبقات و گروه‌های اجتماعی و فعالیت آن‌ها در مناسبات اجتماعی و سیاسی دگرگونی‌هایی در تاریخ ایران پدید آمد. از جمله این طبقات و گروه‌های جدید در کنار گروه‌های سنتی مثل اشرافیت زمین‌دار و اشرافیت دربار، طبقه روحانیت که در دوره‌های بعد نقش تعیین‌کننده‌ای در تحولات و جریان‌های سیاسی و اجتماعی داشتند و نیز طبقه تجار نیرومندی که در نتیجه توسعه تجارت و توسعه ارتباط با غرب به تدریج ظاهر شدند. با روی کار آمدن حکومت قاجار گروه‌های سنتی به حیات خود ادامه دادند؛ اما روحانیت در این دوره در بیداری مردم جامعه در برخورد با مشکلات خارجی گستره وسیع‌تری از مشارکت در صحنه سیاسی و اجتماعی را برعهده گرفت و نیز پیوند بین روحانیت و بازار برقرار گردید که بعدها دگرگونی‌های سیاسی - اجتماعی ایران اثرات مهمی را بر جای نهاد. سازمان‌های غیردولتی و ایمان‌محور در ایران در پی رخدادهای دهه ۱۳۷۰ و پس از گذشت حدود یک‌دهه از انقلاب ۱۳۵۷ گسترش یافتند. تعداد این سازمان‌ها در سال ۱۳۴۷

مدرن برخوردارند؛ اما به دلیل بهره نگرستن مناسب از دانش و تجربه‌های بین‌المللی و ظرفیت فنی، فرهنگ همکاری و مبادله اطلاعات پایین، به روز نبودن آگاهی‌های آنان درباره عملکرد سمن‌های مدرن بین‌المللی از نظر فنون، ظرفیت و مهارت‌های علمی و تخصصی قابل مقایسه با هم‌تایان خود در دنیا نیستند. بنابراین به منظور اثرگذاری و پویایی در عرصه ملی و بین‌المللی ضروری است که این سازمان‌ها به تغییرات و تحولات بنیادین در ساختار خود پرداخته و همکاری با مراکز دولتی و غیردولتی و نیز عامه مردم را افزایش دهند و با نیازسنجی و بصیرت کافی به شرایط محلی، ملی و بین‌المللی نظر کرده و اهداف و فعالیت‌ها را تعریف و تعقیب نمایند (همان: ۲۷۶). یکی از اخلاقی‌ترین تدبیرها در تأمین بودجه سمن استفاده از کمک‌های مردمی به صورت نامشخص است تا امکان پولشویی را نیز از بین ببرد. بالاخره اینکه ما در ایران عمدتاً با سازمان ایمن‌محور سر و کار داریم (نگارندگان، اسفند، ۱۳۹۲). محله‌های منطقه ۱ شهر تهران نیز از این مقوله جدا نیستند و حامل این نهادهای فعال و خودجوش در سطح محله‌های مختلف‌اند.

نقش سازمان‌های ایمن‌محور در مدیریت و توسعه پایدار محله‌های ... تنها ۳۷۷ گزارش شده است، اما تا سال ۱۳۷۸ تعداد آن‌ها به ۴۰۰۰ رسید، که از آن میان، بسیاری دیگر وجود دارند که به ثبت نرسیده‌اند. همچنین در حالی که از سال ۱۳۵۵ تا سال ۱۳۶۵ تنها ۱۳ سازمان غیردولتی زنان در ایران وجود داشت، تا سال ۱۳۷۹ این تعداد به ۱۵۸ سازمان ثبت‌شده و ۹۲ سازمان ثبت‌نشده رسید. در سال ۱۳۸۰ این تعداد به ۲۲۸ سازمان ثبت‌شده و ۲۰۰ سازمان ثبت‌نشده و در سال ۱۳۸۱ به ۲۷۹ ثبت‌شده و ۲۸۹ ثبت‌نشده افزایش یافته است (دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور، ۱۳۹۰، ۲۲). اهمیت این سازمان‌ها تا به آن حد است که شهرداران این شهرها به هنگام تدوین برخی برنامه‌ها یا اجرا یا افتتاح پروژه‌های شهری در سطح محلات، از آن‌ها به همکاری یا حضور، دعوت به عمل می‌آورند. اما ساختار این سازمان‌ها در ایران را می‌توان به سه نوع سنتی در سطح محلی، نیمه‌سنتی یا نیمه‌مدرن در سطح ملی و مدرن در سطح ملی و بین‌المللی تقسیم کرد. شماری از سازمان‌های غیردولتی خیریه‌ای و اعتباری شامل صندوق‌های قرض‌الحسنه به شکل سنتی اداره می‌شوند. مشکلات اداره اغلب این سازمان‌ها در کشور نیمه‌سنتی یا نیمه‌مدرن است که به نوعی در حال گذار از سنتی به مدرن هستند. تعداد کمی از سمن‌ها هم از ساختاری

جدول ۱: سازمان‌های مردم‌نهاد (NGO) و سازمان‌های ایمن‌محور (FBO) در محله‌های مختلف منطقه ۱ شهر تهران

محله‌های منطقه ۱ شهر تهران	سازمان‌های مردم‌نهاد (NGO)	سازمان‌های ایمن‌محور (FBO)
(۱) محله درکه	شورایاری و سرای محله درکه	مؤسسه فرهنگی خیریه انصارالخمینی، خانه سلامت محله درکه، امامزاده سیدمحمد والی، مسجد جامع و حسینیة درکه، مسجد علی‌بن‌ابی‌طالب
(۲) محله دربند	مجموعه شهربانو یا مهرافزین دربند، خانه کارآفرینی دربند	خانه سلامت دربند،
(۳) محله تجریش	شورایاری و سرای محله تجریش	مؤسسه خیریه بهنام دهش‌پور، تکیه بازار تجریش، آسایشگاه خیریه کهریزک (به نام گروه بانوان نیکوکار)
(۴) محله دارآباد	بیمارستان مسیح دانشوری، شورایاری-سرای محله دارآباد	خیریه مسجد خاتم‌الانبیاء، خانه سلامت محله دارآباد
(۶) محله حکمت	شورایاری-سرای محله حکمت	مؤسسه خیریه توانبخشی معلولین ذهنی، تکیه و حسینیة دزاشیب، خانه سلامت حکمت
(۷) محله اراج	شورایاری و سرای محله اراج	مسجد جامع و حسینیة اراج
(۸) محله ازگل	شورایاری و سرای محله ازگل	مؤسسه حمایت از کودکان مبتلا به سرطان (محک)
(۹) شهرک محلاتی	شورایاری و سرای محله	مؤسسه خیریه امام علی (ع) به نام همای رحمت،
(۱۰) محله جماران	شورایاری و سرای محله	حسینیة شیرازی‌ها و تکیه جماران
(۱۱) محله نیاوران	شورایاری و سرای محله	اردوگاه شهید باهنر نیاوران

منبع: مشاهدات میدانی نگارندگان و یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲.

که بر اساس فرمول بالا به دست می‌آید، بزرگ‌تر خواهد بود و هر چه آماره T بزرگ‌تر باشد، نشان‌دهنده این است که فرض H_1 مورد تأییدتر است. شاخصی که نشان‌دهنده پذیرفته شدن فرضیه پژوهش یا فرض H_1 است، شاخص p مقدار آزمون می‌باشد. اگر p مقدار یک آزمون کمتر از سطح معناداری مورد نظر باشد، فرض H_1 پذیرفته می‌شود. یعنی فرضیه آزمون مورد تأیید قرار می‌گیرد. معمولاً سطح معناداری آزمون را برابر با ۵ درصد در نظر می‌گیرند؛ بنابراین، در هر کدام از آزمون‌ها که p مقدار کمتر از ۵ درصد باشد، فرض H_1 را خواهیم پذیرفت. برای ارزیابی پایایی یک پرسشنامه، شیوه‌های مختلفی وجود دارد. یکی از این روش‌ها، استفاده از ضریب آلفای کرونباخ است. اگر ضریب آلفای کرونباخ را با α نشان دهیم، در این صورت:

$$\frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^k S_i^2}{S^2} \right) = \alpha$$

k = تعداد سؤالات

S_i = انحراف معیار پاسخ‌های نمونه پیش‌آزمایی، برای

سؤال i ام

S = انحراف معیار پاسخ‌های نمونه پیش‌آزمایی، برای

همه سؤالات

اگر ضریب آلفای کرونباخ، بزرگ‌تر از ۰.۷ باشد می‌توان گفت که پرسشنامه از پایایی قابل قبولی برخوردار است. در تحقیق حاضر، به منظور ارزیابی پایایی پرسشنامه، نمونه‌ای شامل ۳۰ پرسشنامه پیش‌آزمون گردید. ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده برابر ۰.۷۳ است. از آنجایی که ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده بزرگ‌تر از ۰.۷ است، پرسشنامه تهیه شده، از نظر پایایی قابل قبول است.

الف) آزمون فرض اول

فرض مقابل (H_1): در منطقه مطالعاتی (منطقه ۱ تهران) سازمان‌های ایمن محور و محله محور، از حیث کارکردی قابل انطباق هستند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها برای بررسی صحت و سقم فرضیات، برای هر نوع تحقیق، از اهمیت خاصی برخوردار است. امروزه در بیشتر تحقیقاتی که متکی بر اطلاعات جمع‌آوری شده از موضوع تحقیق اند، تجزیه و تحلیل اطلاعات، از اصلی‌ترین و مهم‌ترین بخش‌های تحقیق محسوب می‌شود. داده‌های خام با استفاده از نرم‌افزارهای آماری تجزیه و تحلیل می‌شوند و پس از پردازش، به شکل اطلاعات در اختیار استفاده کنندگان قرار می‌گیرند.

در این بخش برای تجزیه و تحلیل پاسخ‌های جمع‌آوری شده از ۲۵۵ شهروند، از روش‌های آمار توصیفی نظیر جداول فراوانی، درصدها، نمودارها و شاخص‌های آماری میانگین و انحراف استاندارد، به منظور خلاصه‌سازی و توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی (دموگرافیک) نمونه استفاده شده است. روش آمار استنباطی که برای آزمون فرض‌ها و همبستگی بین متغیرها استفاده شده است، شامل آزمون T تک‌نمونه‌ای است که در زیر شرح داده شده است. اگر هر کدام از فرضیه‌های پژوهش را به صورت آماری زیر بیان کنیم:

$$\begin{cases} H_0: \mu = 0 \\ H_1: \mu \neq 0 \end{cases}$$

که در آن H_0 یا فرض صفر، به معنای نادرست بودن فرضیه مورد نظر و عدم وجود رابطه بین دو متغیر است و H_1 یا فرض مقابل، به معنای درست بودن فرضیه و وجود رابطه معنادار بین دو متغیر است. آماره آزمون، T ، به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$t = \frac{\bar{x}}{\sqrt{s^2/n}}$$

$\bar{x}$: میانگین پاسخ‌های سؤالات مربوط به فرضیه مورد نظر

s^2 : واریانس پاسخ‌های سؤالات مربوط به فرضیه مورد نظر

n : حجم نمونه

دلیل استفاده از این آزمون به خاطر این است که می‌خواهیم معنادار بودن یک فرضیه را بر اساس پاسخ‌های یک پرسش آزمون کنیم. هر چه گزینه‌های بالاتر که نشان‌دهنده تأیید فرضیه مورد نظر از طرف پاسخ‌دهنده است، بیشتر انتخاب شود، مقدار آماره T

جدول ۲: نتایج آزمون T استیودنت تک‌نمونه‌ای برای آزمون فرض اول

فرضیه	میانگین پاسخ‌ها	انحراف معیار پاسخ‌ها	آماره آزمون	P مقدار
اول	۳.۴۹	۰.۸۳	۹.۴۶	۰.۰۰۰

منبع: محاسبات نگارندگان

با توجه به جدول مشاهده می‌شود که p مقدار مقدار آزمون کمتر از ۵ درصد است؛ بنابراین، فرض H_0 آزمون تا سه رقم اعشار برابر صفر است. از آنجایی که p رد شده و فرض H_1 تأیید می‌شود.

جدول ۳: وجود سازمان‌های ایمن‌محور زیر در محله‌های مورد مطالعه

درصد	فراوانی	متغیر
۴۰.۸	۱۰۴	مساجد، کلیساهای محلی، معابد و کنیسه‌ها
۱۲.۵	۳۲	انجمن‌های حمایت از افراد بی‌سرپرست
۳۵.۵	۸۸	بنیادها و مؤسسه‌های خیریه و نیکوکار
۱۲.۲	۳۱	سازمان‌های غیردولتی خیریه‌ای و اعتباری شامل صندوق‌های قرض‌الحسنه و...
۱۰۰	۲۵۵	جمع

منبع: محاسبات نگارندگان

جدول ۴: اهمیت عملکردی انواع این سازمانها در منطقه یک شهر تهران

درصد	فراوانی	متغیر
۶۹	۱۷۶	مؤسسه حمایت از کودکان مبتلا به سرطان (محک) در محله ازگل
۹	۲۳	مؤسسه حمایت از کلیه افراد سرطانی (خیریه بهنام دهش‌پور) در محله تجریش
۷.۱	۱۸	مؤسسه خیریه امام علی (ع) (همای رحمت) در محله شهرک محلاتی
۱۴.۹	۳۸	آسایشگاه کهربیزک (گروه بانوان نیکوکار) در محله تجریش
۱۰۰	۲۵۵	جمع

منبع: محاسبات نگارندگان

جدول ۴، نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان، مؤسسه حمایت از کودکان مبتلا به سرطان (محک) را مهم‌ترین مؤسسه ایمن‌محور در منطقه ۱ تهران می‌دانند. پس از آن، گروه بانوان نیکوکار در محله تجریش مهم‌تر معرفی شده است.

مؤسسه خیریه بهنام دهش‌پور در تجریش و مؤسسه خیریه امام علی (ع) در محله شهرک محلاتی در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

جدول ۵: آشنایی بیشتر مردم در منطقه مورد مطالعه با انواع سازمان‌های مردم‌نهاد

درصد	فراوانی	متغیر
۱۵.۷	۴۰	اردوگاه شهید باهنر در محله نیاوران
۲۳.۹	۶۱	مجموعه شهربانو (مهرآفرین) در محله دربند
۵.۱	۱۳	بیمارستان مسیح دانشوری در محله دارآباد
۵۵.۳	۱۴۱	شورایاری‌ها و سرای محلات در تمام محلات
۱۰۰	۲۵۵	جمع

منبع: محاسبات نگارندگان

جدول ۶: قابل تشخیص و تمایز بودن سازمان های ایمان محور با سازمان های مردم نهاد در محله خود

درصد	فراوانی	متغیر	
۳۹.۶	۱۰۱	بله	پاسخ‌های مربوط به سؤال ۴
۶۰.۴	۱۵۴	خیر	
۱۰۰	۲۵۵	جمع	

منبع: محاسبات نگارندگان

به‌دست آمده از نمونه، فرضیه اول را به خوبی تأیید می‌کنند؛ در نتیجه، فرضیه اول اثبات و تأیید می‌شود.

ب) آزمون فرض دوم

فرض مقابل (H_1): مهم‌ترین وجوه کارکردی این سازمان‌ها در سطح مدیریت و توسعه محله، شناخت، آگاهی، تعلیم و توجه در زمینه‌های خدمات اجتماعی-آموزشی، زیست‌محیطی و به‌ویژه نیازهای اساسی ساکنان است.

همان‌طور که از جدول ۶ به دست می‌آید، حدود ۶۰ درصد پاسخ‌دهندگان، به این سؤال که آیا سازمان‌های ایمان‌محور را با سازمان‌های مردم‌نهاد در محله خود دقیقاً از هم تشخیص و تفکیک می‌دهید، پاسخ خیر داده‌اند. این به این معنی است که سازمان‌های ایمان‌محور و محله‌محور برای بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان، از حیث کارکردی قابل انطباق هستند؛ بنابراین و با توجه به موارد فوق، پاسخ‌های

جدول ۷: نتایج آزمون T استیوننت تک‌نمونه‌ای برای آزمون فرض دوم

فرضیه	میانگین پاسخ‌ها	انحراف معیار پاسخ‌ها	آماره آزمون	P مقدار
دوم	۱.۵۵	۰.۸۲	-۲۷.۹۹	۰.۰۰۰

منبع: محاسبات نگارندگان

معناداری آزمون (p-مقدار) کمتر از سطح خطای نوع اول در نظر گرفته شده باشد. در این پژوهش سطح خطای نوع اول را برابر با ۵ درصد در نظر می‌گیریم. سطح معناداری آزمون (p-مقدار) ملاکی است برای تعیین اینکه داده‌های مشاهده شده که در آماره آزمون خلاصه شده‌اند، تا چه اندازه از مقدار صفر فاصله دارد. هر چه سطح معناداری آزمون کمتر باشد، احتمال درست بودن فرض یک بیشتر است.

در این مورد نیز، p مقدار آزمون کمتر از ۵ درصد است، لذا فرض H_0 رد و فرض H_1 پذیرفته می‌شود. در این قسمت هر کدام از فرض‌ها به صورت آماری، در دو فرض صفر (H_0) و فرض یک یا مقابل (H_1) بیان می‌شوند. قبول فرض صفر به معنای عدم تأثیر و وجود رابطه بین دو متغیر و قبول فرض یک یا مقابل به معنای وجود تأثیر و رابطه معنادار بین دو متغیر است. ملاک پذیرش فرض یک این است که سطح

جدول ۸: اهمیت کارکردی این دو سازمان در تقویت مدیریت پایدار محله‌ای در محله‌های مورد مطالعه

درصد	فراوانی	متغیر	
۳۲.۲	۸۲	شناخت، آگاهی، تعلیم و توجه در زمینه خدمات اجتماعی-آموزشی و زیست‌محیطی	پاسخ‌های مربوط به سؤال ۵
۴۳.۵	۱۱۱	شناخت، آگاهی، تعلیم و توجه در زمینه برآوردن نیازهای اساسی ساکنان (خدمات حمایتی)	
۱۴.۹	۳۸	ایجاد مشارکت عمومی و نوآوری متناسب با نیازها و شرایط محیطی	
۹.۴	۲۴	نقش کلیدی در دانش و شایستگی، رشد معنوی و مستمر و پایدار	
۱۰۰	۲۵۵	جمع	

منبع: محاسبات نگارندگان

نقش سازمان‌های ایمن‌محور در مدیریت و توسعه پایدار محله‌های ....

سازمان‌های ایمن‌محور و محله‌محور از نظر پاسخ‌دهندگان تشخیص داده شده است.

نمودار فوق نیز نشان می‌دهد که کارکرد شناخت، آگاهی، تعلیم و توجه در زمینه برآوردن نیازهای اساسی ساکنان (خدمات حمایتی) مهم‌ترین کارکرد

جدول ۹: شاخص‌های توسعه پایدار شهری مرتبط با عملکردهای سازمانهای ایمن‌محور در محله‌های مورد مطالعه

درصد	فراوانی	متغیر	
۱۱.۸	۳۰	ملاحظات کالبدی	پاسخ‌های مربوط به سؤال ۶
۱۶.۱	۴۱	ملاحظات زیست‌محیطی	
۵۳.۷	۱۳۷	ملاحظات اجتماعی، فرهنگی	
۱۸.۴	۴۷	ملاحظات اقتصادی	
۱۰۰	۲۵۵	جمع	

منبع: محاسبات نگارندگان

ایمن‌محور اعلام شده‌اند. ملاحظات زیست‌محیطی و ملاحظات کالبدی به ترتیب در رتبه‌های بعد قرار دارند.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ملاحظات اجتماعی، فرهنگی و ملاحظات اقتصادی مهم‌ترین شاخص ارتباط توسعه پایدار شهری، با سازمان‌های

جدول ۱۰: آرایه یا زمینه‌سازی فرصتهای توسعه برای ساکنین از سوی سازمان‌های ایمن‌محور در محله‌های مورد مطالعه

درصد	فراوانی	متغیر	
۱۷.۳	۴۴	تعامل و مشارکت مناسب با مدیریت شهر	پاسخ‌های مربوط به سؤال ۷
۱۱	۲۸	سلامتی روحی-روانی، اجتماعی و معنوی ساکنان	
۹.۸	۲۵	امنیت و آرامش	
۶۲	۱۵۸	کاهش بحران‌ها، فقر و مشکلات زیست‌محیطی	
۱۰۰	۲۵۵	جمع	

منبع: محاسبات نگارندگان

مناسب با مدیریت شهر نیز در زمینه توسعه و ترقی ساکنان منطقه ۱، از کارکردهای مهم سازمان‌های ایمن‌محور معرفی شده است.

جدول ۱۰ نشان می‌دهد که در منطقه ۱، سازمان‌های ایمن‌محور در زمینه توسعه و ترقی ساکنان، بیشترین نقش را در زمینه کاهش بحران‌ها، فقر و مشکلات زیست‌محیطی دارند. تعامل و مشارکت

جدول ۱۱: مهمترین برنامه مدیریتی سازمان‌های ایمن‌محور در محله‌های مورد مطالعه

درصد	فراوانی	متغیر	
۲۳.۹	۶۱	ایجاد پناهگاه و خانه برای بی‌خانمان‌ها	پاسخ‌های مربوط به سؤال ۸
۳۰.۲	۷۷	اطعام فقرا	
۱۲.۹	۳۳	کمک به نظافت و سلامت محله و حفظ محیط زیست	
۳۲.۹	۸۴	ارائه خدمات اجتماعی و آموزشی	
۱۰۰	۲۵۵	جمع	

منبع: محاسبات نگارندگان

جدول ۱۲: شاخص های سرمایه اجتماعی مرتبط با سازمانهای ایمان محور در محله های مورد مطالعه

متغیر	فراوانی	درصد	
پاسخ‌های مربوط به سؤال ۹	آگاهی و مشارکت نهادهای مدنی	۷۲	۲۸.۲
	اعتماد و حمایت اجتماعی	۱۱۶	۴۵.۵
	هنجارها و ارزش‌های غیررسمی	۴۴	۱۷.۳
	پیوند با شکل ساختاری و شناختی	۲۳	۹
جمع	۲۵۵	۱۰۰	

منبع: محاسبات نگارندگان

از نظر بیشتر پاسخ‌دهندگان، اعتماد و حمایت اجتماعی به عنوان شاخص سرمایه اجتماعی مرتبط با سازمان‌های ایمان محور اعلام شده است. شاخص آگاهی و مشارکت نهادهای مدنی نیز پس از شاخص اعتماد و حمایت اجتماعی، از طرف پاسخ‌دهندگان انتخاب شده است. شاخص هنجارها و ارزش‌های غیررسمی در رتبه سوم و شاخص پیوند با شکل ساختاری و شناختی در رتبه چهارم قرار دارد. با توجه به نتایج و یافته‌های پژوهش، فرضیه دوم را هم تأیید می‌کنیم؛ بنابراین هر دو فرضیه تأیید می‌شوند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این پژوهش اکتشافی با هدف شناخت ماهیت و کارکردهای سازمان‌های ایمان محور، از منظر دیدگاه‌ها و نظریه‌های مختلف بویژه مدیریت و توسعه پایدار محله‌ای که گفتمان اصلی این مقاله را تشکیل می‌دهد، به شناخت آنها در محلات منطقه یک شهر تهران انجام گرفته است. به عبارت دیگر، اهمیت و اثرات عملکردی این موضوع در مورد مدیریت پایدار محله‌های منطقه یک شهر تهران بررسی و آزمون شد.

نتایج به‌دست‌آمده از طریق پرسشنامه در قالب سؤالات مختلف و با حجم نمونه‌ای برابر با ۲۵۵ شهروند که با استفاده از آزمون‌های استنباطی نظیر ضریب آلفای کرونباخ، آزمون T استیودنت تک‌نمونه‌ای و آزمون (p- مقدار) مورد بررسی قرار گرفتند، کمک شایانی به شناخت این موضوع کردند که سازمان‌های ایمان محور، از جمله سازمان‌های غیردولتی‌اند که

مدیریت و توسعه پایدار محله‌ای را به جلو سوق می‌دهند؛ یعنی مشارکت و برنامه‌ریزی توسط خود مردم و همراهی سازمان‌های ایمان محور و مردم محله‌ای توسط خود مردم، مدیریت و توسعه پایدار محله‌ای را بیشتر در بر خواهد گرفت و در محلات مورد مطالعه نیز این روند گویای تداوم مدیریت و توسعه محله‌ای است. می‌توان انتظار داشت که از یک طرف مهم‌ترین وجوه کارکردی این سازمان‌ها، آگاهی و شناخت، تعلیم و توجه در زمینه‌های خدمات اجتماعی - فرهنگی و آموزشی به‌ویژه نیازهای اساسی ساکنان و به تبع آن تحول در ساختار فرهنگی است و از طرف دیگر این سازمان‌ها جذابیت بسیاری دارند برای خط‌مشی‌گذارانی که خواهان اجرای اثر بخش سیاست‌های عمومی و توسعه خدمات اجتماعی هستند. سازمان‌های مردمی و به خصوص سازمان‌های ایمان محور به دلیل ماهیت مبتنی بر فرهنگشان، بیش از سایر سازمان‌ها در ایجاد تحول فرهنگی و توسعه خدمات اجتماعی مستمر هستند. از این رو یکی از کارآمدترین ابزارهای اجرایی سیاست‌های دولتی، سازمان‌های غیرانتفاعی و سازمان‌های ایمان محور از بارزترین آنها هستند که به دلیل انگیزه‌های درونی و ایمانی‌شان به‌طور مضاعف ظرفیت اجرای خط‌مشی‌ها را دارند. در ایران نیز آنچه به‌طور قطع، استفاده از ظرفیت مشارکت همراه با ایمان می‌تواند راه‌حل‌های بسیاری برای مشکلات ارائه نماید. بنابراین به منظور اثرگذاری و پویایی در عرصه ملی و بین‌المللی ضروری است که این سازمان‌ها در ایران به تغییرات و تحولات

فرهنگ مطلوب را جایگزین فرهنگ موجود کرد، جذب افراد و مسئولانی است که جایگاه مثبتی در زمینه فرهنگ مطلوب دارند. برای مثال چنانچه مجموعه یا سازمان در پی ایجاد جو علمی است، انتصاب مسئولانی که سوابق علمی درخشانی دارند، بسیار راهگشا خواهد بود.

• ارزیابی عملکرد کیفی سازمان‌های ایمان‌محور:

ارزیابی‌های عملکردی که مبتنی بر کیفیت برنامه‌ها و خدمات ارائه‌شده از طرف سازمان است، می‌تواند منجر به اصلاح و تغییر رفتارهای فردی، رفتارهای گروهی و به تبع آن‌ها فرهنگ کل مجموعه می‌شود. به نظر می‌رسد با توجه به نوع سازمان و خدماتی که از طریق آن ارائه می‌شود، ارزیابی‌های کمی نتواند به خوبی اعمال شود.

منابع

ابن‌بابویه، (شیخ صدوق) محمدبن‌علی (۱۳۸۰). الاعتقادات، ترجمه فارسی با حواشی شیخ مفید، ترجمه محمد علی ابن سیدمحمد الحسنی ابی‌جا،

ابن‌تیمیه (۱۹۷۱)، درء تعارض العقل والنقل، ناشر: مطبعه دارالکتب، قاهره مصر.

استرآبادی، ملامحمدامین (۱۳۲۱). الفوائد المدینه، تهران، کتابفروشی میرزا محسن .

اکبری، رضا (۱۳۸۴). ایمان‌گروی: نظریات کرکگور، ویتگنشتاین و پلانتینگا، پژوهشگاه علوم و فرهنگ، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

پورجوادی، نصرالله (۱۳۸۵). ایمان‌گرایی (فیدئیسیم)، معارف، ۱۹۱، ۱۳۰-۱۰۸.

خانجانی، علی‌اکبر (۱۳۷۷). پدیده‌شناسی و تجلیات ایمان. مؤلف: پل تیلیخ، کمبریج، سایت www.pdfactory.com، صص ۵۴-۱.

دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور (۱۳۹۰). نقش و جایگاه سازمان‌های غیردولتی در عرصه‌های ملی و بین‌المللی. صص ۲۳۸-۱.

رهبر، احسان (۱۳۹۱). مفهوم‌پردازی سازمان‌های ایمان‌محور و نقش آن‌ها در توسعه خدمات اجتماعی: تبیین نقش عقلانیت هنجاری. فصلنامه علمی تخصصی اسلام و مدیریت، شماره ۱، صص ۱۰۴-۷۹.

نقش سازمان‌های ایمان‌محور در مدیریت و توسعه پایدار محله‌های ....

بنیادین در ساختار خود توجه نموده و همکاری با مراکز دولتی و غیر دولتی و نیز عموم مردم را افزایش دهند. بنابراین پیشنهادات زیر برای بهبود کارکردی سازمان‌های ایمان‌محور و مردم‌نهاد ارائه شده است:

گام اول، اطلاع‌رسانی و آموزش‌های فشرده: آموزش و اطلاع‌رسانی فشرده به آموزش‌هایی غیر از دوره‌های بلندمدت آموزشی اطلاع‌رسانی اشاره دارد. برگزاری جلسات، کلاس‌های آموزشی - اطلاع‌رسانی کوتاه مدت، سخنرانی‌های مذهبی، نشریات علمی - آموزشی در سطح محله‌ها می‌تواند به ارتقای کارکردی و اجتماعی این نهادها کمک موثری نمایند.

• ایجاد گروه‌های مرجع و فضای حمایتی برای

اعضا: به‌طور کلی افراد مختلفی با صلاحیت‌ها و قابلیت‌های متنوع عضو سازمان هستند که هر کدام در زمینه خاص صاحب‌نظرند. چنانچه گروه‌هایی با محوریت این افراد تشکیل شود و افرادی نیز از داخل و خارج سازمان به این گروه‌ها بپیوندند، هم منجر به تقویت مجموعه در زمینه تخصصی افراد مرجع می‌شود، هم باعث جذب افرادی با کیفیت از خارج سازمان یا مجموعه می‌شود.

• گزینش افراد برای عضویت در سازمان‌های

ایمان‌محور: یکی از روش‌های اصلاح هر فرهنگی، کنترل ورودی‌های آن فرهنگ است. از آنجایی که یک سازمان ایمان‌محور از تک‌تک اعضا تشکیل می‌شود، می‌توان نتیجه گرفت که فرهنگ یک شخص نیز می‌تواند بر فرهنگ یک مجموعه یا سازمان اثر مثبت یا منفی داشته باشد. از این رو دقت در جذب افراد خواهان عضویت در این سازمان‌ها، می‌تواند به بهبود کیفی فرهنگ آن منجر شود.

• بیان روشن و شفاف رسالت سازمانی: از جمله

راهکارهایی که می‌تواند اثرات چندگانه مثبتی را برای مجموعه به ارمغان آورد. چنانچه رسالت سازمان‌های ایمان‌محور به صورت شفاف و علنی بیان شود از یک طرف باعث بصیرت‌بخشی به افراد داخل مجموعه برای حرکت در مسیر درست آن می‌شود و از طرف دیگر موجب می‌شود افرادی که از نظر اعتقادی و هنجاری سنخیت کمی با سازمان‌های ایمان‌محور دارند، از ورود و عضویت در مجموعه منصرف شوند.

• جذب افراد و مسئولان قوی در این سازمان‌ها:

یکی از مؤثرترین پیشنهادهایی که از طریق آن می‌توان

- جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، سال پنجم، شماره ۱۷، زمستان ۱۳۹۴
- Americorps Guidance (2003), Toolkit Items: Definitions of FBOs and CBOs, Center for Faith and Service, National Crime Prevention Council
- Barton, Hugh, et al (2003); shaping Neighborhoods, New york, spoon press.
- Burt, R.S. (1992). Structure Holes: The structure of competition, Harvard University press. Cambridge. MA.
- Calhoun, J. A. (2003), Philanthropy and Faith: An Introduction, Washington, DC: National Crime Prevention Council
- Carvalho. J.P. 2012, fait-Based Organization, university of California.
- Cohen, D. and prusak, L, (2001) In Good company: How social capital Makes organization work, Harvard Business school press, Boston, MA.
- DeHaven, Mark J.; Irby B. Hunter; Laura Wilder; James W. Walton & Berry, Jarett (2004), "Health Programs in Faith-Based Organizations: Are They Effective?", American Journal of Public Health, vol.94, no.6, pp.1030-1036.
- Kramer, fredrica; Nightingale Demetra smith; Trutko john and S.D. Barnow Burt (2002) "faith Based ovrganizations providing Employment and Training Services: A preliminary Exploration" The urban Institute, washington, DC 20037.
- Madanipour, Ali (2001), How relevant is 'planning by neighbourhoods' today? Town Planning Review 72 (2): 171-191.
- Madanipour, Ali, (2003) Public and Private spaces of the city, London, Routledge.
- Mcgill, Ronald (1995) urban management performance. Cities. Vol 12. Vo 5.
- Milofsky, C. & R. Cnaan (1997), "Small Religious Nonprofits: ANeglected Topic", Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly 26 (Supplemental)
- Vidal, A.C. (2001). Faith-Based organizations in community Development. Washington D.C: The urban Institute.
- Wallace, R. 1992, they call her pastor: A New Role for catholic women, Albany.
- زرآبادی، زهراسادات و نیکی توکلی (۱۳۸۸). شاخص‌شناسی توسعه پایدار شهری. فصلنامه پژوهش مدیریت شهری، شماره دوم، ص ۱۲۳-۱۱۰.
- ژیلسون، اتین (۱۳۷۱). عقل و وحی در قرون وسطی، مترجم. شهرام پازوکی، تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- سبحانی، جعفر (۱۳۸۱). عقل‌گرایی و نص‌گرایی در کلام اسلامی. فصلنامه نقد و نظر، ۲۲۰-۱۹۵.
- طرح راهبردی - ساختاری جامع شهر تهران (۱۳۸۵). شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، مصوبه طرح جامع شهر تهران در سال ۱۳۸۶.
- گلشن‌پژوه، محمودرضا (۱۳۸۶). راهنمای سازمان‌های غیردولتی. تهران: نشر مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، ص ۱۲.
- لگه‌اوسن، محمد (۱۳۸۰). گناه ایمان‌گرایی ویتگنشتاین. ترجمه سیدمحمود موسوی، فصلنامه نقد و نظر، سال هفتم، اول و دوم، ۱۶۵-۱۵۱.
- مفید، محمدبن‌نعمان (شیخ مفید) (۱۳۲۳). اوائل المقالات فی المذاهب و المختارات. تبریز، بی‌نا.
- مقیم، سیدمحمد (۱۳۸۳). کارآفرینی در نهادهای جامعه مدنی. پژوهشی در سازمان‌های غیردولتی ایران، دانشگاه تهران، ص ۱۰-۱۲.
- مهندسین مشاور بافت شهر (۱۳۸۵). تهیه الگوی توسعه و طرح تفصیلی منطقی و همکاری با شهرداری منطقه ۱. وزارت مسکن و شهرسازی، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
- نمازی، حمیدرضا (۱۳۸۶). عادلانه بودن دستمزد در دوران هخامنشیان، اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران و اسلام. پژوهشکده مطالعات فرهنگی اجتماعی.